

Les falles de les Valls d'Àneu un patrimoni aneuenc¹

En aquest breu article es vol reflexionar sobre la consideració de les falles de les Valls d'Àneu com a part del patrimoni local a partir de l'anàlisi de la història recent de la festa.

Isil és el poble més recurrent dins de qualsevol dels estudi sobre les falles del Pirineu², també el més citat pels excursionistes i folkloristes des de principis del segle XX³. No obstant això, sembla que altres pobles de les Valls d'Àneu havien celebrat la festa fins fa uns anys, tal i com posa de manifest el testimoni d'investigadors que van dur a terme la seua recerca durant els anys vuitanta i les informacions que ens arriben de la mà d'alguns folkloristes. Tenint en compte aquestes dades, a les Valls d'Àneu s'haurien fet falles⁴ a Alós, Àrreu, Borén, Espot, Esterri, Gavàs, Isavarre, Isil, Sorpe i València (Amades, 1984; Bellmunt i Figueras, 1993; Mas, 1993; Riart i Jordà, 2015; Ricart i Farré, 2012; Violant i Simorra, 1950). Cal tenir en compte, però, que el terme *falla*, al Pallars i la Ribagorça, té, com a mínim, dues accepcions, tal i com recorda Ramon Violant i Simorra (1950): d'una banda, la torxa mòbil que porten encesa els fallaires; i d'altra banda, la foguera que s'encén a la plaça les nits de Sant Joan i Sant Pere (1950). Precisament, per aquest motiu, caldria veure en cada cas a quin tipus de falla es refereix cada autor i, més concretament, cadascun dels seus informants.

Davant d'aquesta situació, resulta evident preguntar-se per què només Isil ha mantingut la festa, com a mínim, fins on hi ha memòria oral. Hi ha dues possibles hipòtesis que poden ajudar a respondre aquesta pregunta: en primer lloc, tal i com afirma Farré (2014), les falles podrien haver-se mantingut als pobles en què formaven part de la festa major; i en segon lloc, les falles d'Isil es podrien haver popula-

Mn. Moga beneint la falla major. Fons Català Roca-CCVÀ

1. Aquest article és fruit del treball de camp dut a terme a les Valls d'Àneu entre els mesos de maig i octubre de 2018 en el marc del meu doctorat a la Universitat de Barcelona sobre *Les festes del foc del solstici d'estiu al Pirineu*, inscrites a la UNESCO des de 2015.

2. Vegeu Joan Grau (1995), Josep Maria Fericgla (1995), Sergi Ricart i Xavi Farré (2012) i Oriol Riart i Sebastià Jordà (2015), entre d'altres.

3. Des de *La Veu de Catalunya* (1902 i 1923) o *La Vanguardia* (1926); els butlletins excursionistes Centre Excursionista de Catalunya (Joaquim Morelló, 1904) o la revista *Mai Enrere* del Club Excursionista de Gràcia (Joan Riba, 1927); fins a les obres de grans folkloristes com Ramon Violant i Simorra (1926; 1933; 1949) o Joan Amades (1932 i 1953), entre moltes altres mencions.

4. No es parla de pobles fallaires, perquè es tracta d'una consideració feta a posteriori, que implica consciència de formar part d'un col·lectiu més gran, de fallaires, que, de ben segur, en aquell moment era inexistent.

ritzat en els cercles folklorístics barcelonins a través dels treballs de Ramon Violant i Simorra i les fotografies fetes per Pere Català Roca l'any 1957 en companyia de Joan Lluís.

Des de fa uns anys, a les Valls d'Àneu, es viu un procés de recuperació de falles, aquests són els casos de València, Espot i Alós; però també un procés d'iniciació de la festa, com és el cas de la Guingueta d'Àneu. Es tracta d'un cas particular en relació als altres, perquè no hi ha cap referència escrita ni record oral que confirmi que s'hi haguessin baixat falles. Tanmateix, cal si es tenen en compte que es tracta d'un poble relativament nou format a partir del despoblament d'altres nuclis de la vora que possiblement haurien baixat falles, com sembla que havia estat el poble de Gavàs, a la vall d'Unarre (Bellmunt i Figueras, 1993).

La represa d'aquesta festa, com la d'altres de la zona, podria explicar-se pel context en què van esdevenir-se. Després d'una època de despoblament sostingut al Pirineu, a partir dels anys setanta, es recuperen certs elements del passat, entre els quals, un dels més recurrents, la festa. En efecte, la festa esdevé un instrument per afirmar la identitat local d'aquests petits pobles del Pirineu, durant anys obviats per la majoria de la població del Principat, a excepció dels folkloristes, que encara esperaven trobar-hi l'essència de les tradicions,

Falles a la Guingueta. Foto: Ivan Fernández

com si el Pirineu hagués quedat al marge de qualsevol canvi; dels excursionistes, assedegats per coronar les muntanyes més altes de la serralada tal i com havien fet prèviament els anglesos i francesos; i també de les primeres segones residències que, en certa manera, encarnaven anhels de folkloristes i excursionistes.

En aquest nou context, molts joves de les valls, després d'haver estudiat o treballa fora, van decidir instal·lar-s'hi i van començar a dur a terme una sèrie d'iniciatives per valoritzar el patrimoni local. De fet, gràcies a aquest impuls naixeran institucions com el Consell Cultural de les Valls d'Àneu i de la seua empenta l'Ecomuseu, vigents

Isil. Assaig de les danses de les falles amb Lluís Puig, principis del 90. Foto: Jaume Comas

encara avui. Un dels primers àmbits d'actuació va ser el festiu, no només es van recuperar algunes festes, com les falles, sinó que se'n van crear de noves, sempre amb la voluntat de posar en relleu el patrimoni local, n'és un clar exemple el Dansàneu. En efecte, en aquell moment, molts pobles, no només havien perdut les seues falles, sinó també la festa major i d'altres festes lligades a una vida ramadera i agrícola que des de ja feia uns anys havia deixat de ser prioritària.

En aquest context, València va recuperar les seues falles cap principis dels anys 80 per iniciativa d'en Josep Serra, que va tornar a fer-les per la canalla, tal i com ell les havia viscut. No obstant això, des de la represa, a València només es baixen falles per Sant Pere, no per Sant Joan i Sant Pere com s'havia fet anteriorment. Sembla que a València s'hi hauria ballat la bolanguera i altres balls al voltant de la foguera, en arribar al poble, però, a diferència d'Isil i Alós, no hi ha hagut cap iniciativa per a recuperar-los.

València. Fallaires abans de la baixada, 1993.
Foto: Mireia Izquierdo

Isil, malgrat haver mantingut la festa, també va haver de fer front a uns anys complicats, en què el poble comptava amb molt poca gent per anar a fer falles, però també per a baixar-les. No obstant això, amb l'arribada de segones residències, la col·laboració dels joves d'altres pobles de la vall i, per suposat, el treball incansable dels isilencs, la festa va revifar enormement. De fet, i per iniciativa del Consell Cultural, l'any 1991 es va fundar la primera associació de fallaires i es van dur a terme una sèrie d'accions, entre les quals el procés de recuperació de les músiques i danses de les falles, que es van tornar a ballar el 1993.

La recuperació de falles a Espot i Alós és posterior i atén a un altre context, en què el turisme esdevé un factor central i la majoria d'iniciatives culturals s'hi dirigeixen. La festa torna a esdevenir un mecanisme per reivindicar la identitat local, però sobre-

l'el·presentació de l'Associació de fallaires al conseller Guitard i inauguració de l'exposició 1991. Foto: CCVÀ

tot un espai de trobada entre la gent que viu tot l'any a la vall i la gent que hi té una segona residència. En aquest nou context, es van reprendre les falles d'Espot i d'Alós. Espot les va reprendre el 2007 per iniciativa d'un jove de la Ribagorça, l'Oriol Cardona, per fer una festa per la gent del poble, que ja no pujava a Isil per excés de gent. Més tard, Alós va recuperar la festa per iniciativa de l'Òscar Vidal, el qual va trobar en la festa de les falles l'escenari perfecte per a la recuperació d'algunes danses tradicionals, tals com el ball pla o l'esquerrana d'Alós; i al mateix temps, una bona excusa per a tornar a engrescar la gent del poble en una empresa comuna. (5)

Sigui com sigui, en totes aquestes recuperacions hi ha un denominador comú, la voluntat d'identificar-se amb un territori concret a partir d'aquells elements que es consideren representatius. En efecte, el patrimoni és una construcció cultural i, com a tal, no és res més que un procés de selecció de certs elements del passat feta des del present per uns actors determinats (Smith, 2006). El patrimoni és canviant, no només depèn de qui el mira, sinó també des

d'on el mira: quan aquí es parla de patrimoni aneuenc, es parla del patrimoni seleccionat pels habitants d'aquestes valls, aquí i ara. Segurament, pels aneuencs de principis del segle XX les falles serien una manera de celebrar el Sant Joan, en cap cas parlarien de patrimoni, ni tan sols emprarien el terme folklore, que, de ben segur, sí que farien servir els folkloristes.

La consideració d'un element com a patrimoni pot venir feta des de dalt, per una institució; però també pels mateixos actors, per la població local (Rautenberg, 1998). Les falles, abans de la UNESCO, ja havien estat erigides a la categoria de patrimoni per part d'aquelles persones que any rere any les van anar mantenint i també per aquelles persones que van disposar-se a recuperar-les, tal i com posen de manifest els exemples etnogràfics citats. En efecte, van ser totes aquestes persones, agrupades en grups més o menys formals, les quals van adoptar les falles com a patrimoni vàlid per a afirmar la seva identitat a través d'un procés de valorització de la pròpia festa. I és això el que permet parlar de les falles com a part del patrimoni aneuenc.

osha

Alós. Ball pla, 2015. Foto: Serni Ros

Bibliografia

- Amades, J. (1984). *Costumari català: El curs de l'any. Volum IV. Estiu*. Barcelona: Salvat Editores, S.A.
- Bellmunt i Figueras, J. (1993). *Fets, costums i llegendes. Pallars Sobirà. Volum I*. Lleida: Pagès Edicions.
- Farré, X. (2014). De falles a la Ribagorça. En *El patrimoni festiu del Pirineu 10es Trobades Culturals Pirinenques* (p. 195-206). <https://doi.org/10.2436/15.0110.19.25>
- Mas, R. (1993). *Dansàneu. Els balls populars del Pallars. Vol. I i II*. Tarragona: Edicions el Mèdol.
- Rautenberg, M. (1998). L'émergence patrimoniale de

- l'ethnologie: Entre mémoire et politiques publiques. En *Chemins de la mémoire. Patrimoine et modernité* (p. 279-290). Paris: L'harmattan.
- Riart, O., i Jordà, S. (2015). *Les falles del Pirineu. L'Alta Ribagorça i el Pallars Sobirà*. Lleida: Pagès Editors.
- Ricart, S., i Farré, X. (2012). *Foc al Faro! Les festes de les falles al Pirineu*. Taüll: AlpinArt.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Violant i Simorra, R. (1950). Terminologia sobre el foc, la llar, i la llum al Pallars Sobirà. *Anales del Instituto de Lingüística de la Universidad de Cuyo*, IV, 191-227.